

9. Рарицький О. Редакторська діяльність Володимира Підпалого в епістолярних спогадах сучасників. *Слово і Час*. 2011. № 7. С. 95–102.
10. Рарицький О. «Сковородинські думи» В. Підпалого: екзистенційний вибір поета. *Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності (Наукові матеріали XIII Сковородинівських читань): У 2 книгах / Відпов. ред. проф. М. П. Карпанюк*. Київ : Міленіум, 2007. Кн. 1. С. 193–197.
11. Розумний Я. У пошуках глузду: Сковорода в поезії Володимира Підпалого. *Підпалий В. О. Золоті джмелі: вибрані твори / упорядкування та примітки Н. А. Підпалої; худож. оформ. К. І. Сулими*. Київ : Твім інтер, 2011. С. 350–353.
12. Третяченко А. В. «Хіба ж даремно вік було прожито, як є між нами на землі місток...»: творчий профіль Володимира Підпалого. Тирасполь, 2016.
13. Шарагіна О. В. Світоглядно-філософські та ідейно-стильові доміанти літературного феномену «тихої лірики». *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Т. 3. Вип. 3. С. 29–34.

Денисюк О.Ю.
старший викладач
кафедри української літератури,
українознавства та методики їх навчання
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

УМАНСЬКИЙ СЛІД У ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. У статті проаналізовано творчу спадщину представника так званої «Української школи» в польській літературі, ініціатора створення літературного гуртка «За-Го-Гра» при Уманському базиліанському монастирі – Юзефа Богдана Залеського.

Ключові слова: Юзеф Богдан Залеський, «Українська школа» в польській літературі, літературний гурток «За-Го-Гра», польські поети-романтики, Уманський базиліанський монастир, українська література, козаччина, гайдамаччина.

Denysiuk O.Yu. Uman tract in polish literature. The article analyzes the creative heritage of the representative of the so-called "Ukrainian school" in Polish literature, the initiator of the creation of the "Za-Go-Gra" literary circle at the Uman Basilian Monastery – Józef Bohdan Zaleski.

Key words: Józef Bohdan Zaleski, "Ukrainian school" in Polish literature, "Za-Go-Gra" literary circle, Polish romantic poets, Uman Basilian monastery, Ukrainian literature, Cossacks, Haidamachchyna.

Актуальність. Уперше в літературній думці назву «Українська школа» в польській літературі використав критик Александер Тишинський у 1837 році. До цієї «школи» він зарахував групу польських поетів-романтиків із середнього правобережного Подніпров'я України, які черпали творче натхнення, теми, сюжети, мотиви, образи і поетичні барви з української природи, історії, усної народної творчості. Головними героями їхніх творів постають отамани, козаки, татари, степи, пороги, чайки, українські містечка, річки тощо.

Саме Умань є тим містом, де була започаткована ця літературна течія, і, безпосередньо базиліанський монастир. У його стінах упродовж першої третини ХІХ століття навчалися майбутні польські поети і громадські діячі: С. Гоцинський, М. Грабовський, В. І. Григорович, та О. Гроза, Г. Ф. Духінський, Й. Б. Залеський, Я. Креховецький інші.

Літературний гурток «За-Го-Гра», створений Северином Гоцинським, Міхалом Грабовським, Юзефом Залеським і став тим фундаментом, на якому незабаром постала «українська школа». Вони ж започаткували видання шкільного журналу, який «мав засвідчити їхні художні симпатії». Це була доба романтизму, «а романтизм піднімав на щит ідею національної самобутності народів, давав сильний імпульс інтересові до історії, фольклору, іноземних мов... Юзеф, Северин і Міхал захопилися українськими піснями, народними переказами з часів Гайдамаччини... І хоч в Умані Грабовський прожив недовго, один лише навчальний рік (1818–1819 рр.), проте «уманський слід» у його творчості був чи не визначальним» [2].

Однак, творчість Юзефа Богдана Залеського усе ще залишаються поза увагою науковців.

Мета дослідження – проаналізувати життєвий шлях, творчість та літературні і політичні погляди Юзефа Богдана Залеського.

Виклад основного матеріалу. Юзеф Богдан Залеський – польський поет доби романтизму. Народився 14 лютого 1802 року у великій, але збіднілій дворянській родині, у Київській губернії. Хлопчик був тринадцятою дитиною в родині.

Прадід майбутнього поета був запорозьким козаком, чим маленький Богдан дуже пишався. Мати Юзефа Богдана померла, коли хлопчику виповнилося декілька місяців. Він так і не пізнав, що таке материнська любов. Хоча через усе життя проніс щиру любов до своєї матері. Не пізнав хлопчик і любові батька – Залеському-старшому в турботах по маєтку було мало часу та й цікавості бавитися з немовлям, тому він віддав сина спочатку на виховання двом тіткам. Та жодна з них не прагнула взяти на себе материнські обов'язки. Тому, коли Юзеф Богдан захворів на шкіряну хворобу, «добрі тітоньки» поспішили передати його на виховання місцевому знахарю Зую. Маємо зазначити, що життя у тітоньок не залишило у Богдана жодних приємних спогадів. Переїхавши до Канівського повіту, бо саме там мешкав знахар, хлопчик, якому на той час було 7-8 років, нарешті відчув справжню свободу – він цілий бігав по ярах та високих берегах Дніпра, милуючись красою навколишньої природу та слухаючи українські народні пісні. І ось ці враження дитинства, на відміну від попереднього, хай і короткого життєвого досвіду, залишили у серці хлопця глибокий і світлий слід, який митець зберігатиме усе своє життя.

У 1812 році, у десятилітньому віці, Юзефа Богдана віддають на навчання до Уманської василіанської школи, яка розташовувалася на території Василіанського (Базиліанського) монастиря. Монастир було побудовано графом Потоцький у 1784 році. Зазначимо, що минуло менше 50 років від часів Коліївщини, а монастир, разом із його насельниками був в епіцентрі подій, більше того, неподалік від монастиря знаходився один з тих колодязів, який, за легендами та оповідями очевидців було наповнено тілами убитих. Звичайно, оповіді про страшні часи, а також пісні кобзарів і лірників, які співали неподалік від монастиря – менше 100 метрів від нього знаходилася Свято-Миколаївська церква – зачарували майбутнього поета і вплинули на його творчість.

Серед творів Юзефа Залеського зустрічаємо згадки про козаків, про їхні подвиги, битви, історію міст України.

Захоплення поета українським гетьманами та козацтвом, їхньою любов'ю до волі, відсутністю страху перед смертю й тортурами знаходимо у поезії «Думка Мазепи». У ньому ж згадується про будівництво фортеці Кодак, детально описану у праці французького інженера Г. де Боплана:

*Хай маємо Кодак і острови,
Запоріжців п'ять тисяч,
За пазухою кинжал, гострий, новий,
Ні – ніколи в житті не хотів більшого.
Бажаю не бути паном,
А бути українським гетьманом.
Заграю ляхам і затяною,
Дай же Боже вийти в поле!
Як повітря, як саранча,
Налетим на Литву, Русь і Поділ;
По-старому, вогнем і мечем,
Виріжемо, спалимо і втечем.
Нехай гусари кричать і женуть,
Про сором Наливайка;
Нападу на них з великим військом,
Потім в замки і на чайки.
Не закута в панцир рука,
Шабля з шаблею міцно схопились*

[Залеський Ю. Думка про Мазепу]

У 1826 році – Богдану Залеському виповнилося 24 роки, період юнацького максималізму. Прагнення справедливості, стали поштовхом для поїздки до Варшави, куди він вирушає з другом – Северином Гощинським – у майбутньому ще один відомий польський письменник-романтик. Патріотично налаштовані молоді люди беруть у політичних організаціях, діяльність яких спрямовувалася проти російської імперії. 25 січня 1831 року Юзеф Богдан Залеський підписав акт про повалення Миколи I Романова, брав участь у Листопадовому повстанні, за що його було нагороджено воєнним хрестом Вертуті.

Через брак коштів і напівголодне існування Богдан починає працювати учителем. Крім того він працював секретарем президента Варшави та редактором журналу «Нова Польща». Після придушення повстання Залеський, щоб уникнути арешту і жорстокого покарання, змушений був тікати зі своєї любимої Польщі, в яку він уже ніколи не повернеться. За допомогою друзів йому вдалося переправився до Прусії, потім до Львову, а потім до Парижа.

Прагнення побачити Польщу виявляється в його активній участі у діяльності Польського демократичного товариства. У цей період Юзеф Богдан знайомиться і починає товаришувати з Адамом Міцкевич.

Не залишився поза увагою для польського поета приїзд до Парижу великого українського письменника Миколи Васильовича Гоголя. Два літературних генія не просто знайомляться а й товаришують, свідченням чого стає записка, в якій Гоголь називає Залеського своїм «великим приятелем». Зазначимо, що це єдиний україномовний запис Гоголя, що зберігся до наших днів.

Творча особистість Богдана шукає краси і творчості у всьому. Тому й звертає увагу на Софію Розенгард – ученицю Шопена. У 1846 році відбувається весілля Богдана і Софії.

Та сімейне життя не перешкоджає активній громадській діяльності Залеського – у 1853 року він стає членом Ради Польської національної школи.

У 1859–1861 роках Залеський знайомиться і спілкується з трьома друзями Тараса Шевченка – Броніславом Залеським, Едвардом Желіговським, Зігмунтом Славомиром Сераковським. Імовірно від них він отримав примірник «Кобзаря» 1860 року видання.

У щоденнику під числом 12 червня 1861 році, як зазначав сам Юзеф Залеський, він знайомиться із творчістю українського генія – Тараса Шевченка: «Я дістав збірник віршів Шевченка, виданий у минулому році в Петербурзі. Зранку я поспіхом узявся за читання українського співця... Ця поезія сповнила моє серце невимовною насолодою. Нічого не значить те, що недбало обходиться з ними, бо був то останній поет з селян-кріпаків, яким польська шляхта далася взнаки. В моїй душі так яскраво постала Україна ... Вона так живо воскресила в

моїй душі Україну. Крім того, в його поемах і сердечних словах чується небуденний талант».

Втім, ми не можемо зовсім погодитися із твердженням Залеського, що Тарас Шевченко погано ставиться до поляків, у вірші «Полякам» поет писав:

*Ще як були ми козаками,
А унії не чуть було,
Отам-то весело жилось!
Братались с вольними лам,
Пишались вольними степами,
В садах кохалися, цвіли,
Неначе лілії дівчата.
Пишалася синами мати,
Синами вольними... [3, с. 151].*

Про хороші взаєностосунки поляків і козаків пише й автор «Історії Русів»: «З тої пори (мається на увазі перемога над татарами та турками гетьмана Євстафія Ружинського. – О. Д.) Поляки, часто маючи до діла з військами малоросійськими і шануючи їхню хоробрість і мужній характер, завели з ними тісну й щиру дружбу, і багато з них служило в полках Малоросійських, маючи собі за честь – навіть значне шляхетство – іменуватися Козаками» [1, с. 55].

Разом із творами Шевченка, Залеський знайомиться і цікавиться творчістю Миколи Костомарова і Пантелеймона Куліша.

Наприкінці 60-х років XIX століття Юзеф Богдан має на руках значне зібрання рукописів, листів і поезій Шевченка, він прагнув зібрати якнайбільше матеріалів, що стосувалися любої йому України та «української справи».

Тому не дивним є те, що молоді львів'яни, готуючись вперше у Галичині видати друком «Кобзар» Т. Шевченка, саме до Залеського звернулися по допомогу, матеріали і поради. Видання готувалося за кошти, зібрані українськими студентами.

У 1867 році у листі до Гната Ружанського – одного з упорядників видання, Залеський писав: «Що нараз зумів в своїх паперах із поезій

Тараса віднайти, охоче надсилаю. Було того донедавна у мене втричі більше, але розпорошилося по світі з мандрівною українською громадою. Але пісні, кажу, не умертвити, то віднайдуться і Трасові».

Захоплюючись творчістю Шевченка, віддаючи належне його генію Богдан Залеський створює поетичний твір «Тарасова могила».

Дослідники поетичної спадщини польського митця підкреслюють, що в його творах простежується вплив шевченкового стилю і мотивів.

Отже, аналізуючи життєвий шлях, творчість та політичні й літературні погляди митця, можемо стверджувати, що на формування особистості Богдана Юзефа Залеського, на його творчість вплинули не тільки отримані у базиліанській школі знання, але й політичні події, що відбувалися в Умані (маємо на увазі гайдамаччину), творчість українських письменників, передусім Тараса Шевченка і Пантелеймона Куліша і, не міг не вплинути, особливий менталітет міста, краса Софіївського парку, українська народна культура.

Література

1. Історія Русів / Пер. І. Драча; вступ. ст. В. Шевчука. Київ : Рад. письменник, 1991. 318 с.
2. Павленко М. Базиліанський монастир: дослідження з історії уманського колегіуму у системі освітніх закладів України XVIII ст. *Уманська зоря*. 1996. 30 жовтня.
3. Шевченко Т. Усі твори в одному томі. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2006. 824 с.